अस्वीकरण

नेपालीमा अनुवाद गरिएको मामिलाको निर्णय पक्षहरुले आफ्नो भाषामा बुझ्नु को लागि मात्र हो। सबै व्यावहारिक र आधिकारिक उद्देश्यका लागि, फैसलाको अंग्रेजी संस्करण नै प्रामाणिक हुनेछ र कार्यान्वयनको उद्देश्यका लागि पनि अंग्रेजी भाषा मै जारी भएको फैसला मान्य हुनेछ।

[२०२४] १२ एस.सी.आर. ६१७ : २०२४ आई.एन.एस.सी. ९८४

भारत सरकार र अन्यहरु बनाम रोहित नन्दन

देवानी अपील नम्बर(हरू). १४३९४ / २०२४

१३ डिसेम्बर २०२४

[पमिदिघंटम श्री नरसिम्हा* र मनोज मिश्रा, न्यायाधीशहरू।]

<u>मामिलाको विचारणीय मुद्दा</u>

उत्तरदाता-कर्मचारीको अनुसूचित जाति श्रेणीको लाभको दावीको हक सम्बन्धी मुद्दा उठ्यो, जब उत्तरदातालाई उसको 'ताँती' जाति प्रमाणपत्रको आधारमा नियुक्त गरिएको थियो, 'ताँती' जातिलाई ओबीसीहरूको सूचीबाट हटाइयो र अनुसूचित जातिहरूको सूचीमा पान/स्वासी जातिमा गाभियो।

<u>शीर्षक नोटहरू†</u>

भारतको संविधान – धारा ३४१ – अनुसूचित जातिहरूको सूची – अनुसूचित जातिहरूको सूचीमा 'ताँती' जातिको 'पान/स्वासी' जातिसँग विलय – कर्मचारीको अनुसूचित जाति श्रेणीको लाभको दावीको हक – 'ताँती' जाति प्रमाणपत्रको आधारमा अन्य पिछडा वर्ग श्रेणी अन्तर्गत उत्तरदाता-कर्मचारीको नियुक्ति – राज्य सरकारले अधिसूचना मार्फत 'ताँती' जातिलाई ओबीसीहरूको सूचीबाट हटायो र अनुसूचित जातिहरूको सूचीमा 'पान/स्वासी' जातिमा विलय गऱ्यो – उत्तरदाताले 'पान/स्वासी' जातिको सदस्यको रूपमा अनुसूचित जाति प्रमाणपत्र प्राप्त गऱ्यो र सेवा अभिलेखमा आवश्यक परिवर्तनहरू गरियो – यसैबीच, उत्तरदाताले अनुसूचित जाति उम्मेदवारको रूपमा पदोन्नतिको लागि आवेदन दिए, तर, अनुसूचित जाति श्रेणीको लाभ दाबी गर्न हकदार नभएकोले उनको नाम स्वीकृत भएन – ट्रिब्युनलले उत्तरदाताको आवेदन खारेज गऱ्यो, तर, उच्च न्यायालयले रिट निवेदनलाई अनुमति दियो – सहीता:

भनिएको: यस अपीलको विचाराधीन अवस्थामा, यही मुद्दा डा. भीम राव अम्बेडकरको मुद्दामा यस न्यायालयले निर्णय गऱ्यो, जसमा 'ताँती' लाई अति पिछडिएको वर्ग सूचीबाट हटाउने र अनुसूचित जाति सूचीमा विलय गर्ने कार्य खराब, गैरकानुनी र अस्थिर रहेको ठहर गऱ्यो – त्यसकारण, उत्तरदाताले अनुसूचित जाति श्रेणीको लाभ दाबी गर्न सक्दैन। – डा. भीम राव अम्बेडकरको मुद्दामा यस न्यायालयको निर्णय पछि, अनुसूचित जाति उम्मेदवारको रूपमा आरक्षणको दावी सम्बन्धी मुद्दा कायम रहँदैन। – यसबाहेक, पहिलेका निर्णयहरू फरक आधारमा उभिएका छन् जहाँ लामो समयदेखिका नियुक्तिहरू लामो समयसम्म जारी रहे, जसको कारण न्यायालयले, समतामूलक विचारहरूमा, तिनीहरूको रोजगारीमा बाधा नपुऱ्याउने महसुस गऱ्यो। – तथ्यहरूमा, उत्तरदातालाई डिसेम्बर २०२३ मा उक्त पदोन्नति पदमा नियुक्त गरिएको थियो। – अनुसूचित जाति उम्मेदवारको रूपमा उनको गैरकानुनी वर्गीकरणको लाभ, उसलाई प्राप्त भएको एक वर्ष भन्दा कम अवधिको लागि थियो र त्यो पनि उक्त अपीलको विचाराधीन अवस्थामा। – उत्तरदाताको पक्षमा पहिलेका मुद्दाहरूका उम्मेदवारहरू जस्तो कुनै समता छैन। – अनुसूचित जातिको रूपमा गैरकानुनी प्रमाणीकरणको आधारमा उत्तरदाताको निरन्तरता निर्देशन दिने आदेश पारित गर्न सकिँदैन। – उच्च न्यायालयको फैसला खारेज गरियो र ट्रिब्युनलको फैसला पुनर्स्थापित गरियो। [अनुच्छेद ८, ९, १२, १३, १५, १६]

उद्धृत मामिलाको कानून

डा. भीम राव अम्बेडकर विचार मंच बिहार बनाम बिहार राज्य [२०२४] ७ एस.सी.आर. ७९६ : २०२४ आई.एन.एस.सी. ५२८; के. निर्मला बनाम केनरा बैंक [२०२४] ८ एस.सी.आर. ८६८ : २०२४ आई.एन.एस.सी. ६३४ – विभेदित। महाराष्ट्र राज्य बनाम मिलिंद र अन्य [२०००] सप्प्. ५ एस.सी.आर. ६५ : (२००१) १ एस.सी.सी. ४ – उल्लेख गरिएको।

ऐनहरुको सुची

पद र सेवाहरूमा रिक्त पदहरूको बिहार आरक्षण (अनुसूचित जाति, अनुसूचित जनजाति र अन्य पिछडिएको वर्गहरूको लागि) ऐन, १९९१।

मुख्य शब्दहरूको सूची

धारा ३४१ भारतको संविधान; अनुसूचित जातिहरूको सूची; ताँती जाति; पान/स्वासी जाति; समता क्षेत्राधिकार; अनुसूचित जाति श्रेणीको लाभ; 'ताँती' जाति प्रमाणपत्र; अनुसूचित जातिहरूको सूचीमा 'ताँती' जातिको 'पान/स्वासी' जातिसँग विलय; अति पिछडिएको वर्गहरू; भीम राव अम्बेडकरको मुद्दा; समतामूलक विचारहरू; अनुसूचित जाति उम्मेदवारको रूपमा गैरकानुनी वर्गीकरण; अनुसूचित जातिको रूपमा गैरकानुनी प्रमाणीकरण।

मामिला उत्पन्न भएको

देवानी अपीलीय क्षेत्राधिकार: देवानी अपील नम्बर १४३९४ / २०२४
पटनामा रहेको उच्च न्यायालयको न्यायपालिकाको १९-०१-२०२३ मितिको फैसला र आदेशबाट सीद्व्युजेसी नम्बर १२०९६ / २०२२ मा।

पक्षहरूको लागि उपस्थिति

के.एम. नटराज, अतिरिक्त सलिसिटर जनरल, सुश्री आर. बाला, वरिष्ठ अधिवक्ता, अमरीश कुमार, सुश्री श्रद्धा देशमुख, सुश्री आकांक्षा कौल, सार्थक करोल, रोहित खरे, पीयूष बेरीवाल, अपीलकर्ताहरूको लागि अधिवक्ताहरू।
अनिलेंद्र पाण्डे, राजीव कुमार रंजन, सुश्री प्रिया कश्यप, नदीम हुसैन, मेसर्स रंजन एण्ड कम्पनी, उत्तरदाताको लागि अधिवक्ताहरू।

सर्वोच्च न्यायालयको फैसला आदेश /

<u>फैसला</u>

पमिदिघंटम श्री नरसिम्हा, न्यायाधीश।

१. अनुमति दिइयो।

२. भारत सरकार, पटनामा रहेको उच्च न्यायालयको न्यायपालिकाको विभाजन इजलासको फैसलाको विरुद्ध अपीलमा छ, जसले केन्द्रीय प्रशासनिक ट्रिब्युनलको आदेशलाई चुनौती दिँदै उत्तरदाताद्वारा दायर गरिएको रिट निवेदनलाई अनुमति दियो, जसले अनुसूचित जाति श्रेणी

अन्तर्गत उनको दावीलाई अस्वीकार गर्ने सरकारको निर्णयको विरुद्ध दायर गरिएको मूल आवेदनलाई खारेज गरेको थियो। डा. भीम राव अम्बेडकर विचार मंच बिहार बनाम बिहार राज्यको[२] हालैको निर्णयलाई पछ्याउँदै, हामीले अपीललाई अनुमति दियौं र निर्देशन दियौं कि उत्तरदाता ओबीसी श्रेणीको, ताँती जातिसँग सम्बन्धित रहनेछ र राज्य सरकारको ०२.०७.२०१५ मितिको अधिसूचना अनुसार अनुसूचित जाति मानिने छैन।

३. संक्षिप्त तथ्यहरू यो हो कि उत्तरदातालाई सन् १९९७ मा अन्य पिछडा जाति (ओबीसी) श्रेणी अन्तर्गत उनको 'ताँती' जाति प्रमाणपत्रको आधारमा पोस्टल सहायकको रूपमा नियुक्त गरिएको थियो।

४. राज्य सरकारले ०२.०७.२०१५ मितिको राजपत्र अधिसूचना मार्फत ओबीसीहरूको सूचीबाट 'ताँती' जातिलाई हटायो ताकि उक्त समुदायका सदस्यहरूले अनुसूचित जाति (एससी) श्रेणीको लाभ लिन सकुन्, यसलाई अनुसूचित जातिहरूको सूचीमा रहेका पान/स्वासी जातिसँग विलय गरेर।

---

१ सीद्व्युजेसी नम्बर १२०९६ को २०२२ मिति १९.०१.२०२३ मा।
२ [२०२४] ७ एस.सी.आर. ७९६ : २०२४ आई.एन.एस.सी. ५२८।

५. राजपत्र अधिसूचनालाई पछ्याउँदै, उत्तरदाताले २९.०९.२०१५ मितिमा जिल्ला मजिस्ट्रेट, पटनाको कार्यालयबाट पान/स्वासी जातिको सदस्यको रूपमा अनुसूचित जाति प्रमाणपत्र प्राप्त गर्‍यो र २३.०६.२०१६ मा मुख्य पोस्ट मास्टर जनरल, पटनालाई उनको श्रेणी ओबीसीबाट अनुसूचित जातिमा परिवर्तन गर्न अनुरोध गर्‍यो, उनको सेवा पुस्तिकामा नयाँ जाति प्रमाणपत्र र माथिको राजपत्र अधिसूचनाको शर्त अनुसार। यसैबीच, उत्तरदाताले ०७.१०.२०१६ मितिमा अधिसूचित सीमित विभागीय प्रतिस्पर्धात्मक परीक्षा (एलडीसीई) मार्फत पोस्टल सेवा समूह 'बी' मा पदोन्नतिको लागि अनुसूचित जाति उम्मेदवारको रूपमा आवेदन दिए र १८.१२.२०१६ मितिमा आयोजित परीक्षामा उपस्थित भए। यद्यपि उनी १६.०४.२०१८ मितिको सञ्चार मार्फत परीक्षामा सफल घोषित भए, तर पदोन्नतिको लागि उनको नाम स्वीकृत भएन र ०६.०९.२०१८ मितिको अधिसूचना मार्फत उनको परिणामलाई थप विचारको लागि होल्डमा राखियो। यसैबीच, पोस्टमास्टर जनरल, पूर्वी क्षेत्र, बिहारको कार्यालयले १७.०८.२०१८ मितिमा उत्तरदाताको श्रेणीलाई उनको सेवा पुस्तिकामा अनुसूचित जातिमा परिवर्तन गर्न आदेश दियो।

६. अन्ततः, डाक विभागले सामाजिक न्याय र सशक्तिकरण विभागसँग परामर्श गरेपछि, १४.०२.२०१९ मितिको सञ्चार मार्फत आदेश दियो कि उत्तरदाता अनुसूचित जाति श्रेणीको लाभको हकदार छैन किनकि उनी अनुसूचित जातिसँग सम्बन्धित छैनन् र परीक्षामा सफल उम्मेदवारहरूको सूचीबाट उनको नाम हटाइयो। माथिको १४.०२.२०१९ मितिको आदेशबाट पीडित भएर, उत्तरदाताले केन्द्रीय प्रशासनिक ट्रिब्युनल समक्ष ओए/०५१०/००२८९/२०१९ दायर गर्‍यो, जुन ०१.०४.२०२२ मितिमा खारेज गरियो।

७. ट्रिब्युनलको निर्णयलाई उच्च न्यायालयमा रिट निवेदनमा चुनौती दिइयो र उच्च न्यायालयले ०९.०१.२०२३ मितिमा हामी समक्ष चुनौती दिइएको आदेशद्वारा यसलाई अनुमति दियो। उच्च न्यायालयले निम्न आधारमा अगाडि बढ्यो:

"९. यो यस्तो मुद्दा होइन कि राज्य सरकारले कानूनको कुनै अधिकार बिना राष्ट्रपति आदेशमा संशोधन गरेको छ र अनुसूचित जाति वा अनुसूचित जनजाति श्रेणीमा कुनै विशेष जातिलाई समावेश गरेको छ, तर राज्य सरकारले राज्य सूचीबाट सबैभन्दा पिछडिएको जाति मध्ये एकलाई मात्र हटाएको छ किनकि यो राष्ट्रपति आदेशमा पहिले नै अधिसूचित अनुसूचित जाति हो र, त्यसैले, तिनीहरूलाई राष्ट्रपति आदेशको लाभ लिन सक्षम बनाउनको लागि परिपत्र स्पष्टीकरणको रूपमा जारी गरिएको छ।

१०. यसबाहेक, याचिकाकर्तालाई सक्षम अधिकारीद्वारा एससी श्रेणीको जाति प्रमाणपत्र जारी गरिएको छ र त्यसलाई चुनौती दिइएको वा रद्द गरिएको छैन। त्यसैले, सबै व्यावहारिक उद्देश्यहरूको लागि, याचिकाकर्ता एससी श्रेणीसँग सम्बन्धित व्यक्ति हुन्।

११. यहाँ माथि गरिएको छलफलको प्रकाशमा र मुद्दाको तथ्य र परिस्थितिहरू अन्तर्गत, वर्तमान रिट निवेदनलाई अनुमति दिन योग्य छ र तदनुसार अनुमति दिइन्छ। सिकेको क्याट मिति ०१.०४.२०२२ र उत्तरदाता नम्बर ३ द्वारा जारी गरिएको आदेश मिति १४.०२.२०१९ खारेज र रद्द गरिन्छ।"

८. हामी समक्ष अपीलको विचाराधीन अवस्थामा र यस न्यायालयले २५.०८.२०२३ मितिमा सूचना जारी गरेपछि, एक महत्त्वपूर्ण विकास भयो। एकदमै त्यही प्रश्नलाई डा. भीम राव अम्बेडकर (माथि) मा १५.०७.२०२४ मितिमा यस न्यायालयले उठायो र निर्णय गऱ्यो। त्यहाँ, यो ठहर गरिएको छ कि बिहार पद र सेवाहरूमा रिक्त पदहरूको आरक्षण (अनुसूचित जाति, अनुसूचित जनजाति र अन्य पिछडिएको वर्गहरूको लागि) ऐन, १९९१ अन्तर्गत जारी गरिएको ईबीसी ('अति पिछडिएको वर्ग') सूचीबाट 'ताँती' लाई हटाउने र अनुसूचित जाति सूचीमा विलय गर्ने कार्य खराब, गैरकानुनी र अस्थिर छ। निर्णयको सान्दर्भिक अंशहरू निम्न अनुसार छन्: "३६. पेश गरिएका बुँदाहरू विचार गरिसकेपछि, हामीलाई यो ठहर गर्नमा कुनै हिचकिचाहट छैन कि ०१.०७.२०१५ मितिको संकल्प स्पष्ट रूपमा गैरकानुनी, त्रुटिपूर्ण थियो किनकि राज्य सरकारसँग संविधानको धारा ३४१ अन्तर्गत प्रकाशित अनुसूचित जातिहरूको सूचीमा गडबडी गर्ने कुनै योग्यता/अधिकार/शक्ति थिएन। ०१.०७.२०१५ मितिको संकल्प केवल स्पष्टीकरण मात्र थियो भन्ने उत्तरदाता-राज्यको बुँदा एक क्षणको लागि पनि विचार गर्न लायक छैन र सरासर अस्वीकार गर्न योग्य छ। यो अनुसूचित जातिहरूको सूचीको प्रविष्टि-२० को पर्यायवाची वा अभिन्न अंग थियो वा थिएन, यसलाई संसदले बनाएको कुनै कानून बिना थप्न सकिँदैनथ्यो। राज्यलाई थाहा थियो कि यससँग कुनै अधिकार छैन र त्यस अनुसार सन् २०११ मा भारत सरकारलाई आफ्नो अनुरोध पठायो। उक्त अनुरोध स्वीकार गरिएन र थप टिप्पणी/औचित्य/समीक्षाको लागि फिर्ता गरियो। त्यसलाई बेवास्ता गर्दै, राज्यले ०१.०७.२०१५ मितिको परिपत्र जारी गर्न अगाडि बढ्यो। राज्य राज्य पिछडिएको आयोगको सिफारिसमा अति पिछडिएको वर्ग सूचीबाट "ताँती-तन्तवा" लाई हटाउन जायज हुन सक्छ, तर त्यसभन्दा बाहिर "ताँती-तन्तवा" लाई 'पान, सवासी, पानर' सँग अनुसूचित जातिहरूको सूचीको प्रविष्टि २० अन्तर्गत विलय गर्नु कुनै पनि राम्रो, नराम्रो वा उदासीन कारणहरूको लागि दुराशयपूर्ण अभ्यास बाहेक केही थिएन, राज्यले त्यो क्षणमा सोचेको हुन सक्छ। पर्यायवाची हो वा होइन, कुनै पनि जाति, प्रजाति वा जनजाति वा जाति, प्रजाति वा जनजाति भित्रको अंश वा समूहको कुनै पनि समावेश वा बहिष्करण संसदले बनाएको कानूनद्वारा हुनुपर्दछ, र कुनै अन्य मोड वा तरिकाबाट होइन।

३७. आयोगको अति पिछडिएको वर्गहरूको लागि सिफारिस राज्यको लागि बाध्यकारी थियो भन्ने बुँदा यहाँ निर्धारण गरिने प्रश्न होइन, किनकि, यदि हामी बुँदा स्वीकार गर्छौं भने पनि, त्यस्तो सिफारिस अति पिछडिएको वर्गहरूसँग मात्र सम्बन्धित हुन सक्छ। अति पिछडिएको वर्गको सूचीमा कुनै जाति समावेश गर्ने वा हटाउने आयोगको दायरा भित्र हुनेछ। आयोगसँग अनुसूचित जातिहरूको सूचीमा समावेश गरिएको कुनै पनि जातिको सम्बन्धमा सिफारिस गर्ने कुनै अधिकारक्षेत्र हुनेछैन र, यदि यसले त्यस्तो सिफारिस गर्छ भने पनि, सही वा गलत, राज्यसँग यसलाई कार्यान्वयन गर्न अगाडि बढ्ने कुनै अधिकार छैन जब यो पूर्ण रूपमा सचेत थियो कि संविधानले यसलाई त्यसो गर्न अनुमति दिँदैन। धारा ३४१ उप-धारा १ र उप-धारा २ को प्रावधानहरू धेरै स्पष्ट र अलग छन्। त्यहाँ कुनै अस्पष्टता वा अस्पष्टता छैन अन्यथा त्यहाँ उल्लेख गरिएको भन्दा अन्य कुनै व्याख्या आवश्यक पर्दछ। बिहार राज्यले कुनै पनि कारणले आफ्नो अन्त्यको लागि उपयुक्त हुनको लागि केहि पढ्ने प्रयास गरेको छ, हामी त्यसमा टिप्पणी गरिरहेका छैनौं।

३८. उच्च न्यायालयले संविधानको धारा ३४१ लाई उल्लेख नगरी पूर्ण रूपमा गलत आधारमा उक्त अधिसूचनालाई समर्थन गर्न गम्भीर त्रुटिमा पर्यो।"

९. जब कि वर्तमान मुद्दाले ओबीसी सूचीबाट ताँती जातिको हटाउने कुरालाई सम्बोधन गर्दछ, ईबीसी सूचीको सट्टा, भीम राव अम्बेडकर (माथि) मा यस न्यायालयको निर्णयले मुद्दालाई समेट्छ र अनुसूचित वर्गको सूचीमा थप्ने राज्य सरकारको अधिसूचना गैरकानुनी र गैरकानुनी छ। भीम राव अम्बेडकर (माथि) को प्रकाशमा ताँती जातिको अनुसूचित जाति सूचीसँग विलय कानूनमा खराब भएकोले उत्तरदाताले अनुसूचित जाति श्रेणीको लाभ दाबी गर्न सक्दैन। उत्तरदाताका सिकेका अधिवक्ताले यो बिन्दुमा बहस समेत गरेका छैनन्।

१०. यद्यपि, सिकेका अधिवक्ताले बुँदा पेश गरे कि अधिसूचनामा गैरकानुनीताको बावजुद, भीम राव अम्बेडकर (माथि) मा यस न्यायालयले पदहरू ओगटेकाहरूलाई संरक्षण गरेको थियो। सान्दर्भिक अंश पनि सुविधाको लागि पुनः उत्पादन गरिएको छः

"३९. अब "ताँती-तन्तवा" समुदायका सदस्यहरूलाई संरक्षण गर्ने सम्बन्धमा प्रश्न आउँछ जसलाई ०१.०७.२०१५ मितिको संकल्प अनुसार अनुसूचित जातिहरूको लाभ विस्तार गरिएको थियो। वर्तमान मुद्दामा, राज्यको कार्य दुराशयपूर्ण र संवैधानिक प्रावधानहरू बाहिरको भएको पाइएको छ। राज्यले गरेको दुष्टताको लागि माफी दिन सकिँदैन। संविधानको धारा ३४१ अन्तर्गत सूचीहरूद्वारा समेटिएका अनुसूचित जातिहरूको सदस्यहरूलाई वञ्चित गर्नु गम्भीर मुद्दा हो। त्यस्तो सूचीद्वारा समेटिएको र योग्य नभएको कुनै पनि व्यक्तिलाई यदि राज्यद्वारा जानबूझकर र दुराशयपूर्ण कारणहरूको लागि त्यस्तो लाभ विस्तार गरियो भने, अनुसूचित जातिहरूको सदस्यहरूको लाभ हटाउन सक्दैन। कानुन अन्तर्गत त्यस्ता नियुक्तिहरू रेकर्ड गरिएका निष्कर्षहरूमा खारेज गर्न उत्तरदायी हुनेछन्। यद्यपि, हामीले राज्यको आचरणमा गल्ती फेला पारेका छौं र "ताँती-तन्तवा" समुदायको कुनै व्यक्तिगत सदस्यको होइन, हामी तिनीहरूको सेवा समाप्त गर्न सकिन्छ वा गैरकानुनी नियुक्तिहरूको लागि असुली गर्न सकिन्छ वा विस्तार गरिएको अन्य लाभहरू फिर्ता लिन सकिन्छ भनेर निर्देशन दिन चाहँदैनौं। हाम्रो विचार छ कि ०१.०७.२०१५ मितिको संकल्प पछि नियुक्त भएका "ताँती-तन्तवा" समुदायका सदस्यहरूलाई विस्तार गरिएको अनुसूचित

जातिहरूको आरक्षित कोटाका सबै त्यस्ता पदहरू अनुसूचित जाति कोटामा फर्काइयोस् र "ताँती-तन्तवा" समुदायका त्यस्ता सबै सदस्यहरू जसलाई त्यस्तो लाभ विस्तार गरिएको छ तिनीहरूलाई अति पिछडिएको वर्गहरूको मूल श्रेणी अन्तर्गत समायोजित गरियोस्, जसको लागि राज्यले उपयुक्त उपायहरू अपनाउन सक्छ।

[...]

४२. यो थप निर्देशन दिइन्छ कि ०१.०७.२०१५ मितिको संकल्पको आधारमा लाभ लिएर "ताँती-तन्तवा" समुदायका सदस्यहरूद्वारा भरिएका अनुसूचित जाति कोटाका त्यस्ता पदहरू अनुसूचित जाति श्रेणीमा फर्काइयोस् र "ताँती-तन्तवा" समुदायका त्यस्ता उम्मेदवारहरूलाई राज्यले उपयुक्त उपायहरू अपनाएर अति पिछडिएको वर्गहरूको मूल श्रेणीमा समायोजित गरोस्।"

११. सिकेका अधिवक्ताले के. निर्मला बनाम केनरा बैंकको मुद्दामा यस न्यायालयको निर्णयमा पनि भर परेका छन्, जसमा अपीलकर्ताहरूलाई संरक्षण प्रदान गरिएको थियो, राज्य सरकारको अधिसूचनाले उनीहरूलाई अनुसूचित जाति र अनुसूचित जनजातिका सदस्यहरूको रूपमा व्यवहार गरे तापनि महाराष्ट्र राज्य बनाम मिलिंद र अन्यको मुद्दामा सर्वोच्च न्यायालयको निर्णय पछि राज्य सरकारले फिर्ता लिएको थियो। उक्त आदेशको सान्दर्भिक अंश निम्नानुसार छः

"३५. माथि गरिएको छलफलको सन्दर्भमा, हामी निष्कर्षमा पुग्छौं कि अपीलकर्ताहरू कर्नाटक सरकारद्वारा जारी गरिएको २९ मार्च, २००३ मितिको सरकारी परिपत्रको आधारमा र वित्त मन्त्रालयद्वारा जारी गरिएको १७ अगस्ट, २००५ मितिको सञ्चारद्वारा अनुमोदित भएको कारणले तिनीहरूको सेवाहरूको संरक्षणको हकदार छन्। कर्नाटक सरकारद्वारा जारी गरिएको २९ मार्च, २००३ मितिको परिपत्रले विशेष रूपमा विभिन्न जातिहरूलाई संरक्षण विस्तार गर्‍यो, जसमा ११ मार्च, २००२ मितिको अघिल्लो सरकारी परिपत्रमा बहिष्कृत गरिएकाहरू पनि थिए। यो पछिल्लो परिपत्रले कोटगारा, कोटेक्षत्रिय, कोटेयवा, कोटेयार, रामक्षत्रिय, शेरुगारा र सर्वेगारा जस्ता जातिहरूलाई समेट्यो, यसरी, यी जातिहरूका व्यक्तिहरू, गैर-अनुसूचितीकरण अघि जारी गरिएको अनुसूचित जाति प्रमाणपत्र भएकाहरूले भविष्यका सबै उद्देश्यहरूको लागि अनारक्षित उम्मेदवारहरूको रूपमा तिनीहरूको सेवाहरूको संरक्षण दाबी गर्न हकदार हुनेछन् भन्ने सुनिश्चित गर्‍यो। थप रूपमा, वित्त मन्त्रालयद्वारा जारी गरिएको १७ अगस्ट, २००५ मितिको सञ्चारले सम्बन्धित बैंक कर्मचारीहरूलाई सुरक्षात्मक छातालाई सुदृढ गर्‍यो र तिनीहरूलाई विभागीय र आपराधिक कार्यवाहीबाट पनि बचायो।"

---

३ २०२४ आई.एन.एस.सी. ६३४ : [२०२४] ८ एस.सी.आर. ८६८
४ [२०००] सप्प्. ५ एस.सी.आर. ६५ : (२००१) १ एस.सी.सी. ४

१२. मामिलालाई विस्तृत रूपमा विचार गरिसकेपछि, हाम्रो राय छ कि भीम राव अम्बेडकर (माथि) को मुद्दामा यस न्यायालयको निर्णय पछि, अनुसूचित जाति उम्मेदवारको रूपमा आरक्षण दाबी गर्ने अपीलकर्ताको मुद्दा कायम रहँदैन। पहिले संकेत गरिए अनुसार, उत्तरदाताको यो तर्क पनि छैन कि उक्त फैसला लागू हुँदैन।

१३. भीम राव अम्बेडकर (माथि) र के. निर्मला (माथि) मा यस न्यायालयका निर्णयहरू समता क्षेत्राधिकार प्रयोग गर्दै फरक आधारमा उभिएका छन् र तिनीहरूलाई तथ्यहरूमा विभेदित गर्न सकिन्छ। ती फैसलाहरूले लामो समयदेखिका नियुक्तिहरू सम्बोधन गरे, जुन लामो समयसम्म

जारी रहे, जसको कारण न्यायालयले, समतामूलक विचारहरूमा, त्यहाँका अपीलकर्ताहरूको रोजगारीमा बाधा नपुऱ्याउने महसुस गऱ्यो। यस मुद्दाका तथ्यहरू पूर्ण रूपमा फरक छन् र निम्नले स्थितिलाई स्पष्ट पार्नेछ।

१४. उत्तरदाता ओबीसी उम्मेदवारको रूपमा आफूले दाबी गरेको आरक्षणको आधारमा संघको सेवामा थिए। यो ०२.०७.२०१५ मितिमा मात्र थियो कि राज्य सरकारले ताँती जातिलाई ओबीसीबाट अनुसूचित जातिमा सार्ने अधिसूचना जारी गऱ्यो र सेवा अभिलेखमा आवश्यक परिवर्तन १७.०८.२०१८ मितिमा मात्र ल्याइयो। यसैबीच, ०७.१०.२०१६ मितिमा सीमित विभागीय प्रतिस्पर्धात्मक परीक्षाको लागि विज्ञापन जारी गरियो, र उत्तरदाताले अनुसूचित जाति उम्मेदवारको रूपमा आवेदन दिए।

१५. जब सरकारले उत्तरदातालाई पदमा नियुक्ति गर्न अस्वीकार गऱ्यो किनकि उनी अनुसूचित जातिसँग सम्बन्धित छैनन्, उनले ट्रिब्युनलमा सम्पर्क गरे र एक मूल आवेदन दायर गरे जुन गत ०१.०४.२०२२ मितिमा खारेज गरियो। यद्यपि, उत्तरदाताको रिट निवेदनलाई उच्च न्यायालयले गत १९.०१.२०२३ मितिमा मात्र अनुमति दियो। हामीलाई जानकारी दिइएको छ कि यस न्यायालय समक्ष मुद्दाको विचाराधीन अवस्थामा, उत्तरदातालाई १४.१२.२०२३ मितिमा मात्र उक्त पदोन्नति पदमा नियुक्त गरिएको थियो। अनुसूचित जाति उम्मेदवारको रूपमा उनको गैरकानुनी वर्गीकरणको लाभ मान्दा पनि, उसलाई प्राप्त भएको लाभ एक वर्ष भन्दा कम अवधिको लागि थियो र त्यो पनि यस अपीलको विचाराधीन अवस्थामा। त्यसकारण, उत्तरदाताको पक्षमा भीम राव अम्बेडकर वा के. निर्मला (पहिले उल्लेखित) को मुद्दाका उम्मेदवारहरू जस्तो कुनै समता छैन। कानूनको स्पष्ट स्थिति, मुद्दाको तथ्य र परिस्थितिहरूमा आधारित समताको अभावसँगै, हामीले अनुसूचित जातिको रूपमा गैरकानुनी प्रमाणीकरणको आधारमा उत्तरदाताको निरन्तरता निर्देशन दिन सक्दैनौं।

१६. माथिको कुरालाई ध्यानमा राख्दै, हामी अपीललाई अनुमति दिन्छौं, सीद्व्युजेसी नम्बर १२०९६/२०२२ मिति १९.०१.२०२३, को उच्च न्यायालयको फैसलालाई खारेज गर्दछौं र उत्तरदाताद्वारा दायर गरिएको मूल आवेदनलाई खारेज गर्ने केन्द्रीय प्रशासनिक ट्रिब्युनलको मिति ०१.०४.२०२२ को फैसला र आदेशलाई पुनर्स्थापित गर्दछौं। लागतको रूपमा कुनै आदेश हुनेछैन।

मुद्दाको परिणाम: अपील स्वीकृत गरियो।

†शीर्षक नोटहरू द्वारा तयार गर्ने: निधि जैन